

**O‘ZBEK TILIDA SO‘Z MA’NOSINING TARAQQIYOTI VA UNING TA’LIM
JARAYONIDAGI AHAMIYATI****РАЗВИТИЕ ЗНАЧЕНИЯ СЛОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ И ЕГО
ЗНАЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ****DEVELOPMENT OF WORD MEANING IN THE UZBEK LANGUAGE AND ITS
IMPORTANCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS****Usmonova Xurshida Aybekovna****Andijon davlat pedagogika instituti, PhD, dotsent****E-mail: usmonovaxurshida34@gmail.com****Xusanboyeva Gulsanam****Andijon davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti****Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich 202-guruh talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20640892>****Annotatsiya**

Mazkur maqolada o‘zbek tilida so‘z ma’nosining taraqqiyoti, uning yuzaga kelish sabablari hamda til taraqqiyotidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, so‘z ma’nosining kengayishi, torayishi, metafora, metonimiya va vazifadoshlik asosida ma’no ko‘chish hodisalari tahlil qilinadi. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda so‘z ma’nolarini o‘rgatishning pedagogik ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: so‘z ma’nosi, semantika, ma’no taraqqiyoti, metafora, metonimiya, vazifadoshlik, nutq madaniyati, til taraqqiyoti, boshlang‘ich ta’lim.

Аннотация

В данной статье рассматривается развитие значения слов в узбекском языке, причины его возникновения и роль в развитии языка. Анализируются процессы расширения и сужения значения слов, а также перенос значения на основе метафоры, метонимии и функционального сходства. Особое внимание уделяется педагогическому значению изучения значений слов в развитии речевой культуры учащихся начальных классов.

Ключевые слова: значение слова, семантика, развитие значения, метафора, метонимия, речевая культура, развитие языка, начальное образование.

Annotation

This article discusses the development of word meanings in the Uzbek language, the reasons for semantic changes, and their role in language development. The processes of semantic broadening, narrowing, metaphorical and metonymical transfer of meaning are analyzed. The pedagogical significance of teaching word meanings in improving pupils’ speech culture in primary education is also highlighted.

Keywords: word meaning, semantics, semantic development, metaphor, metonymy, speech culture, language development, primary education.

Kirish

Til jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ijtimoiy hodisadir. Jamiyat hayotidagi siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ilmiy o'zgarishlar tilning lug'at boyligiga ham ta'sir ko'rsatadi. Natijada so'zlarning ma'nolarida turli o'zgarishlar yuz beradi. So'z ma'nosining taraqqiyoti tilshunoslikning semantika bo'limida o'rganiladi. Semantik o'zgarishlar tilning boyishi va takomillashuviga xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida yangi texnologiyalar, fan va madaniyatning rivojlanishi natijasida tilimizga yangi tushunchalar kirib kelmoqda. Bu esa mavjud so'zlarning yangi ma'nolar kasb etishiga yoki yangi birliklarning shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Shu jihatdan so'z ma'nosining taraqqiyotini o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika uchun ham muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism: So'z ma'nosi — bu so'z orqali ifodalanadigan tushuncha va mazmundir. Har bir so'z ma'lum bir predmet, belgi yoki harakatni anglatadi. Vaqt o'tishi bilan so'zlarning ma'nolari o'zgarishi, kengayishi yoki torayishi mumkin.

Tilshunoslikda so'z ma'nosi taraqqiyotining bir necha ko'rinishlari mavjud:

Ma'noning kengayishi

Ma'noning kengayishi natijasida so'z avval ifodalagan tushunchadan kengroq ma'noni anglatadigan bo'ladi. Masalan, “yo'ldosh” so'zi ilgari faqat hamroh ma'nosini bildirgan bo'lsa, bugungi kunda kosmik sun'iy yo'ldosh ma'nosida ham qo'llaniladi.

Ma'noning torayishi

Ba'zi hollarda so'zning ma'nosi torayib, ma'lum bir predmet yoki hodisani ifodalay boshlaydi. Masalan, “dehqon” so'zi qadimda qishloq aholisi ma'nosida qo'llangan bo'lsa, hozirda asosan yer bilan shug'ullanuvchi kishini anglatadi.

Metafora asosida ma'no ko'chishi

Metafora o'xshashlik asosida ma'no ko'chishidir. Masalan, “oltin kuz”, “hayot yo'li”, “bilim bulog'i” kabi birikmalarda so'zlar ko'chma ma'noda ishlatilgan. Metafora badiiy tasvir vositasi sifatida tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi.

Metonimiya asosida ma'no ko'chishi

Metonimiya predmetlar o'rtasidagi yaqinlik asosida yuzaga keladi. Masalan, “zal qarsak chaldi” gapida qarsakni zal emas, balki zaldagi odamlar chalgan bo'ladi.

Vazifadoshlik asosida ma'no ko'chishi

Vazifadoshlikda predmetlarning bajaradigan vazifasi o'xshash bo'ladi. Masalan, “sichqoncha” so'zi hayvon nomi bo'lishi bilan birga kompyuter qurilmasini ham ifodalaydi. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarga so'z ma'nolarini chuqur o'rgatish muhim pedagogik vazifalardan biridir. So'z boyligi keng bo'lgan o'quvchi fikrini aniq va ravon ifodalay oladi. Ayniqsa, ona tili darslarida sinonim, antonim, omonim va ko'p ma'noli so'zlarni o'rganish o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Shuningdek, badiiy asarlarni tahlil qilish jarayonida ko'chma ma'nodagi so'zlarni tushuntirish o'quvchilarning tafakkurini boyitadi. Bu esa ularning mustaqil fikrlash, muloqot qilish va matnni anglash ko'nikmalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, so'z ma'nosining taraqqiyoti til rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Jamiyat taraqqiyoti bilan bog'liq holda so'zlarning ma'nolari kengayadi, torayadi yoki yangi ma'nolar hosil qiladi. Ushbu jarayon tilning boyishi va takomillashuvini ta'minlaydi. Boshlang'ich ta'lim tizimida so'z ma'nolarini o'rgatish o'quvchilarning nutq madaniyati, tafakkuri va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ona tili darslarida semantik hodisalarni chuqur va tizimli o'rganish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirzayev T., Usmonov S. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Hojiyev A. O'zbek tili semantikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021.
4. Shomaqsudov A. O'zbek tili stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: Akademnashr, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasiga oid farmon va qarorlari.
8. www.ziynet.uz
9. www.lex.uz